

MONUMENTALE IEPEN IN NEDERLAND BEDREIGD

IEPEN BEHOREN TOT DE MOOISTE BOMEN IN ONZE WOONOMGEVING, MAAR ZIJN DAAR VOOR EEN GROOT DEEL UIT VERDWENEN. DE IEP HEEFT OOK EEN RIJKE CULTUURGESCHIEDENIS. HOUT, TWIJGEN, BAST EN BLADEREN: VEEL VAN DE IEP WORDT VANAF DE PREHISTORIE AL VOLOP BENUT. RUIM 10.000 JAAR GELEDEN, NA DE LAATSTE IJSTIJD, KOMEN DE EERSTE IEPEN VANUIT ZUIDELIJKE STREKEN WEER TERUG. DE STEENTIJDJAGERS MAKEN DE EERSTE SPEREN EN BOGEN VAN IEPENHOUT. PAS VIERDUIZEND JAAR, LATER TOEN DE TAXUS VERSCHIEEN, VERANDERDE DAT. DE NOG BESTAANDE RESTANTEN VAN IEPENBOSSEN EN PARKBOSSEN MET IEPEN BEHOREN TOT HET WAARDEVOLLE, MAAR OOK BEDREIGDE, GROENE ERFGOED.

De 'olifantsiep' aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam is een voorbeeld van een goede omgang met een monumentale boom. Nadat een vrachtwagen tegen de enorme onderste tak (slurf) was gereden, heeft de gemeente een 'slimme boomstut' aangebracht.

Kindertjesboom bij Kraantje Lek van Anton Pieck

Vanaf de late Middeleeuwen wordt de iep steeds meer ontdekt als waardevolle laan- en parkboom. Boomkwekerijen ontwikkelen klonen en variëteiten van hybride iepen, kruisingen tussen de inheemse ruwe iep en gladde iep: *Ulmus x Hollandica*. Veel van deze opmerkelijke, typisch Hollandse boomkwekerijgeschiedenis is nog vrijwel onbekend.

Vanaf de 17e eeuw is er volop export van Hollandse iepen, maar ook van lindes en abelen, naar Noord-Europese landen. Met de golven van de iepziekte in de 20e eeuw verdwijnen veel monumentale iepen uit ons landschap. De be-

De laatste drie iepen langs de Catharijnesingel

DRIE HOLLANDSE IEPE IN UTRECHT

In de late 18e eeuw worden er twee iepenrijen geplant aan de buitenzijde van de middeleeuwse stadssingel, de Catharijnesingel. Aan de stadszijde staat dan nog altijd de middeleeuwse stadsmuur met torens en stadspoorten. Rond 1830 wordt een begin gemaakt met de omvorming van de stadsmuren, met taluds en bolwerken, tot stadspark, door tuinarchitect J.D. Zocher. Het is niet helemaal duidelijk of de iepenrijen tot de openbare wandelroute aan de buitenzijde van de singel behoren of dat ze onderdeel uitmaken van het park Nieuweroord. Het landgoed Nieuweroord is daar in de 17e eeuw gesticht en nog steeds is er een gedeelte van bewaard gebleven, weliswaar met een jongere generatie bomen.

MET DE GOLVEN VAN DE IEPIEZIEKTE IN DE 20E EEUW VERDWIJNEN VEEL MONUMENTALE IEPE UIT ONS LANDSCHAP

roemdste iep is ongetwijfeld de Kindertjesboom bij Kraantje Lek, mede door de illustratie van Anton Pieck. De boom is zelfs op ware grootte in brons gegoten en vereeuwigd. Maar ook door het kappen vanwege wegverbreding, stads- en dorpsuitbreidingen en de zware inzet op veiligheid en aansprakelijkheid verdwenen onze iepenveteranen.

ONZE LAATSTE 18E EEUWSE IEPE

De oudste iepen in ons land zijn ongetwijfeld de eeuwenoude hakhoutstoven. Door hakhoutbeheer kunnen iepen steeds weer uitlopers vormen en erg oud worden. Vooral de inheemse ruwe iep, fladderiep, en zelfs de iepziekte-gevoelige gladde iep, lijken wel het eeuwige leven te hebben. Voorbeelden van opgaande monumentale iepen behoren langzamerhand echter tot de zeldzaamheden. En nog zijn we er niet erg zuinig op. Twee voorbeelden van 18e eeuwse iepen in Nederland laat ik hier de revue passeren: een iepengroep in de stad Utrecht aan het Moreelse Park en een iep in Vledder (Drenthe) bij het oude raadhuis.

Na de Tweede Wereldoorlog verdwijnen enkele iepen uit de rij en de rest wordt getopt. Dat wil zeggen, de toppen van de bomen zijn eruit gezaagd. Rond het grote zaagvlak ontstaan daarna bosjes met opslag van bebladerde takken. Tegelijkertijd rotten de boomtoppen in, omdat de boom het grote zaagvlak niet meer kan overgroeien. Tot rond 1980 staan er nog zes imposante iepen, tot drie ervan gekapt worden. Bij navraag over de reden daarvan geeft de gemeentelijke plantsoenendienst als antwoord 'dat men de bomen niet mooi vond'. Inderdaad heeft het toppen van een groot deel van de hoofdstammen de bomen er niet mooier op gemaakt. Door het kappen kunnen wel de jaarringen geteld worden. Het plantjaar wordt rond 1790 geschat.

Intussen gaat het inrotten van de toppen van de resterende bomen langzaam door. Ook worden de bomen weer verder ingekort. In 2010 zijn de drie iepen met een stamomtrek van 335, 338 en 365 cm omtrek en ca. 20 meter hoog, opgenomen in het boek 'Bijzondere bomen in Nederland, 250 verhalen'. In de periode 2010-2015 worden ze successievelijk gekapt. Een belangrijke reden daarvoor is dat inmiddels het park Nieuweroord is uitgekozen als plaats voor het theaterfestival de Parade. Het park is een terrein geworden waar een week lang diverse evenementtenten zijn, en veel bezoekers de boomspiegels verdichten. Daarmee komt de aansprakelijkheid voor de schade aan de bomen al snel om de hoek kijken. Bij één boom wordt de iepziekte genoemd als reden voor het kappen. Over die diagnose zijn overigens wel veel twijfels. De allerlaatste boom, van de groep van drie, is gekapt bij grondwerkzaamheden rond de boomspiegel.

De vraag is of deze bijzondere bomen, die weliswaar een verminderde vitaliteit vertoonden, te handhaven waren geweest. Ik denk van wel. De strook met de iepen had ook buiten het evenementsterrein gehouden kunnen worden. Je kunt je ook afvragen of zo iets als de Parade wel in een historisch park thuishoort. Verder had de gemeente meer inspanningen kunnen verrichten voor creatieve oplossingen, zoals vergroting van de boomspiegel, het verleggen van een fietspad of een 'slimme boomstut'. De iepen aan de Catharijnesingel behoorden tot de groep van oude klonen van Hollandse iep (Ulmus x Hollandica cv. 'Belgica'). Men heeft het zelfs niet nodig gevonden om stekken van dit 17e eeuwse genetische erfgoed op te kweken.

DE WONDERIEP VAN VLEDDER

Volgens een bordje bij de oude iep van Vledder is dit de 'Oldste iep van Nederland'. De boom staat aan de Brink, bij het voormalige raadhuis. De tweestammige boom heeft een omtrek van ruim 4 meter en was tot voor kort circa 25 meter hoog. Wat de soort is van deze iep, is nog onopgehelderd. Suggesties tot nu toe zijn Hollandse iep (Ulmus x Hollandica cv. 'Major'), ruwe iep (Ulmus glabra) en Engelse iep (Ulmus pro-

cera). Waarschijnlijk betreft het een oude zaailing met een hybride karakter.

In 2011 is de reusachtige iep fors ingekort vanwege een aangetroffen schimmel. Hierdoor komt de veiligheid in het geding. Gelukkig is de gemeente Westerveld, waar Vledder onder valt, wel van mening dat de boom niet gekapt moet worden. Je kunt je afvragen of de wel erg rigoureuze stamreductie van zo'n bijzondere en unieke boom echt noodzakelijk is geweest, en of andere, meer creatieve oplossingen mogelijk zouden zijn geweest. Probleem is dat het kapvlak van de stam nu dusdanig groot is, dat de stam zal gaan inrotten en de boom in feite juist onveilig is geworden. Wellicht was een geringere stamreductie en/of een 'slimme boomstut' voldoende geweest. In ieder geval zijn in dit geval door een boomkweker wel enkele stekken van dit genetisch raadsel aan de wortel gebracht en opgekweekt.

HEROVERWEGING NODIG

Dat het denken in boomveiligheid en de aansprakelijkheid daarbij in Nederland buiten proporties is geraakt wordt steeds meer gevoeld. Onnodig verdwijnen er monumentale, bijzondere en genetisch zeldzame bomen. Zelfs de toch al zeldzame oude iepen. Ook vanwege de beleving van bomen is enige reflectie op de huidige gang van zaken hard nodig. Al te snel, en door paniekreacties gedreven, worden bomen omgehakt of er wordt rigoureuze kroon- en stamreductie toegepast. Veel monumentale bomen kunnen veel langer gehandhaafd worden door verbetering en verruiming van de boomspiegels, aanbrengen van 'slimme boomstutten' en plaatselijke, ruimtelijke maatregelen.

Volgens het bordje is dit de 'Oldste iep van Nederland'

AANBEVOLEN LITERATUUR

Bert (N.C.M.) Maes, Bomen en Monumenten, 1996
Heybroek, Goudzwaard en Kaljee, Iep of Olm, Karakterboom van de Lage Landen, 2009

